

ŠPATNOKRÁSNE ZÁKONITOSTI SVETA V ANDRUŠKOVOM ROMÁNE POTOMOK

Patrik ŠENKÁR¹

Abstract

THE UGLY BEAUTIFUL LAWS OF THE WORLD IN ANDRUŠKA'S NOVEL POTOMOK (DESCENDANT)

The article points out the contemporary social establishment and interpersonal relations in the novel *Potomok* (Descendant), written by the Slovak writer Peter Andruška. It is based on every valid moral principle of humanity and morality. It presents perhaps the typical actions of honest and less conscientious people, compares collective and individual efforts. In the background of the chronotope of southern Slovakia in the eighties of the 20th century, it generalizes but also concretizes. It is based on contemporary metatexts of literary criticism, while searching, interpreting, analyzing the strange, distinctive, observable. However, individual theoretical findings and judgments are also supported by selected quotations from the original. Thanks to them, the aforementioned laws of the world are also to become our authoritative ethical vectors.

Keywords

Social conditions, interpersonal relations, morality, interpretation, Peter Andruška

„Nížina je... Aktívny kus zeme, krajina bohatá a mnohotvárna, krajina premien a protikladov. Ocitneš sa v jej strede, obklopený štravami polí, lúk, zovretý dedinami a majermi, novšie hospodárskymi dvormi, chvíľami máš pocit, že človeka pohltí, že tá drobná bodka ľudskej bytosti sa stratí, rozplynie sa v jej rozsiahlych, rozľahlých priestoroch. Nie je to tak. Kým sa zemi klaniaš, kým si ju ctíš a vážiš, slúži ti spoľahlivo a odovzdané. Zvykol som si načúvať človeku z roviny, slediť po jeho stopách, vnárať sa do brázd, ktorými sa prihovára zemi cez radlá svojho pluhu. Prečo nepovedať: je to človek každodenný. Užitočný ako chlieb miesený mozoľnatými rukami matky. Nížinný človek. Ešte je taký. V každodennom zhone, v záplave povinností mu často nezvýši čas, aby si všimol svoj kraj, aby s ním cítil ako kedysi jeho predkovia, chvíle voľna využíva na rekreáciu v horách, cestuje k moru, chodí po širom svete, poznáva, ale stane sa mu i to, že zastane a zamyslí sa. A vtedy si obyčajne uvedomí i zem okolo seba. Veľkosť a krásu tohto nížinatého kraja. Krajiny tvrdej práce a bohatých stolov.“ [1]

Slovenský spisovateľ Peter Andruška (17. júl 1943, Trnovec nad Váhom) sa vo svojej bohatej literárnej tvorbe venoval – a aj venuje – najmä uchopeniu a umeleckému zobrazeniu slovenského juhu a rôznorodých spoločenských rozporov a konfliktov, vysúvajúc do popredia otázku regenerácie i reštaurácie morálky na rozličných úsekoch nášho každodenného života. Je to dozaista jeho akési autorské krédo, ktoré uplatňuje vo vyše štyridsiatich prozaických dielach, ktoré mu dodnes vychádzajú (od roku 1971). V tomto roku (2022) je tomu presne 35 rokov, čo mu v slovenskom vydavateľstve Smena vyšiel román *Potomok* (1987). Neskôr v českom vydavateľstve Práca vyšiel aj český preklad prototextu s názvom *Potomek* (Práce,

¹ doc. PaedDr. Patrik Šenkár, PhD. / Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho / Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno / e-mail: senkarp@uj.sk.

Praha, 1988). Spomínané dielo bolo ocenené v literárnej súťaži, ktorú vyhlásila Ústredná rada odborov v spolupráci so Zväzom československých spisovateľov, Zväzom českých spisovateľov a Zväzom slovenských spisovateľov pri príležitosti 35. výročia Víťazného februára a 40. výročia oslobodenia Československa. Autor v nej získal tretiu cenu Ústrední rady odborů za český variant rukopisu (1985).

Toto dielo znamená ďalšie podstatné rozšírenie tematického okruhu, ktorý autor vo svojich textoch neustále prehľbuje novšími komplexnými poznatkami, a tak Potomok „... výrazne dokresľuje umelecký profil Petra Andrušku, lebo zámer zverejniť dej vonkoncom nie všedný sa stal pre autora znovu vhodnou príležitosťou, aby sa románovou formou zaradil do trendu slovenskej prózy usilujúce sa zachytiť súčasný život jej úplnosti.“ [2] Je lokalizované do konkrétneho prostredia chemickej továrne Chempo v Topolnej (s týmto mestom sa stretávame aj v Andruškovom predchádzajúcom románe Nevkročíš do raja, Slovenský spisovateľ, 1986), ktorá sa pracovne zameriava na výrobu umelých hnojív pre československé poľnohospodárstvo, pričom nemalá časť hotových výrobkov sa exportuje aj do zahraničia. Rozvrstvenie deja je podopreté zaujímavou dejovou kompozíciou a strieda sa s presvedčivo vykreslenými typmi jednotlivých pracovníkov. Sujeť sa začína rodinnou oslavou sedemdesiatročnej Terézie Polákovej, na ktorej sa stretnú jej synovia a vnuci. Hoci oslava prebieha v rámci spoločenskej konvencie, už počas nej sa postupne začínajú odokrývať povahové a názorové rozdiely ľudí. Od tohto okamihu sa začína dej rozrastať, prehľbujú sa názorové rôznorodosti; do príbehu postupne vstupujú ďalšie osoby, ktoré sú odkázané vzájomne sa spoznávať. Dielo sa pritom vo všeobecnosti venuje pomenovaniu, uchopeniu a riešeniu akútnych dobových problémov – predovšetkým vo sfére etiky. Základnou ideovou črtou (ba nezrovnalosťou, až zápletkou) sujeťu je rozkrádanie umelých hnojív v danom chemickom podniku na báze realistického výrazu pravdivosti a emocionálnej pôsobivosti.

Román je výrazný skôr v detailoch, teda v nastoľovaní problémov ako v ich riešení. Do centra i ohniska jej štruktúry pritom autor presunul morálne otázky: zmapoval a zachytil pragmatické postoje vedúcich i pracovníkov závodu, malomestskej mikrospoločnosti a strednej vrstvy v ostrom kontraste s pasívnym, no celkovo s eticky čistým postojom hlavného hrdinu. Ústredná postava s dominantnými kladnými hodnotami stojí v opozícii s celou plejádou týchto figúr a figúrok. Skladobno-organizačná jednota textu je tak vyvážená – a ucelená. Kompozičná variabilita diela je na žiaducej úrovni. V románovej výstavbe sa v rýchлом slede striedajú nielen rôzne prostredia, ale aj predstavy či drobné konflikty, ktoré rozvíjajú hlavnú sujeťovú líniu, ktorá sa zauzľuje na princípe náhody (vychádzajúc na povrch práve počas spomínanej oslavy). Tento východiskový bod slúži na „spestrenie“ širokej škály konfliktov a medziľudských vzťahov, čím sa text stáva tzv. románom priestoru, teda svojského prostredia južného Slovenska, v ktorom sa presvedčivo a pravdivo odokrýva často až nelichotivá realita. V tomto diele je tak identifikovateľná atmosféra bezprostrednosti každodennej prítomnej reality. Autor celoplošne v texte predurčil morálne krédo: nič nebrať od života zadarmo a vedieť sa vzoprieť krivde, špekuláciám a frázovitosti. Do sporu stavia väčšími princípy a postoje ako činy protagonistov. Tie v kontexte románu sú kdesi v pozadí, kým do popredia sa dostáva samotná motivácia činu krádeže umelých hnojív. Autorskému ideovo-umeleckému zámeru tieto atribúty svedčia: v odokrývaní problémov sa hľadá skrytá pravda. Celkovo sa tak čestná práca stáva oporou a východiskom k normálnemu životu v spoločnosti.

Akýmsi centrálnym hrdinom Andruškovej prózy je mladý, názorovo a citovo ešte nedozretý Sebastián Polák, potomok starého dolnozemskeho rodu, ktorý však od svojich predkov zdedil čestnosť, úprimnosť, solídnosť, korektnosť. Je „... sympatický chlapík, obdarený väčšou škálou vlastností: je nerozhodný, ústupčivý pred agresivitou ponúk rozličných úspešnikov, veľa času mu zaberá usporadúvanie privátnych trampôt, vie byť aj

tvrdohlavý a zásadový...“ [3] V žilách mu koluje pritom aj akási archetypálna láska k zemi. Postupne prechádza zložitým vnútorným psychologickým vývinom; ťažko dospieva ku konečnému rozhodnutiu: vrátiť sa na dedinu, k pôde, a tak pokračovať v šľapajach svojich predkov. Ako kladný hrdina má pritom pevné životné zásady, čestný prístup k práci a ľuďom, nezlomný charakter; je skromný, pritom však náročný. Autor vlastne vďaka nemu „... *demonštruje príklad tých mladých ľudí, ktorí si budujú svoj systém hodnôt a odmietajú malomeštiacke maniere, využívanie šanci a výhod, ktorí chcú sami niečo dokázať, z čoho plynie ich zmysel pre pravdu, bezprostrednosť komunikácie, sebavedomie a hrdosť v skromnosti.*“ [4] Ctí si tradície; naráža však na (azda v meste všadeprítomné) nepochopenie. Nezapadá do užšie chápaného okolia; stáva sa neprijemným ‚svedkom‘ diania. Svojou mentalitou permanentne potvrdzuje vlastnosti spomínaného sedliackeho archetypu: je skôr pasívny ako aktívny, viac introvert než ako človek činu. Zisťuje teda, aké ťažké je v súčasnom svete zostať morálnym. Práve v tomto atribúte sa v texte nastoľuje otázka „... *pracovných vzťahov, ľudského porozumenia a pochopenia. Tak Andruška povyšuje počiatočné banálne hrdinove ťažkosti na závažný celospoločenský problém...*“ [5] Stredobodom a zároveň cieľom jeho záujmu sa tak stáva spoločnosť i jednotlivec, morálka i láska – teda človek v takej či onakej podobe. Vyslovuje sa pritom aj kritika ziskuchtivosti, egoistickej úspešnosti, rodinkárstva a ďalších negatívnych atribútov. Táto variabilita pomáha samotnej dejovej línii, ktorá videná zo zorného uhla objektívneho rozprávača sa strieda s denníkovými výpiskami. Lyrickejšie opisy krajiny tak nahrádzuje strohý, častý až dokumentárny záznam o uvádzaných pracovných problémoch.

Súčasnosť je pre Sebastiána dom svojej starej matky. Jeho chronotop je aj súzvuk a dokonale súladný vzťah s ňou. Táto idyla sa už na začiatku príbehu naruší: dostáva sa na povrch morálny konflikt okolo krádeže, ktorý zaťaží priebeh a spád celej prózy. Postupne sa cezeň odhaľuje mašinéria vzťahov v slovenskom malomestskom prostredí. Dotýka sa pritom aj problematiky ochrany prírody, znečisťovania ovzdušia, pričom autor presvedčivo vkladá do textu aj problematiku odmeňovania zamestnancov. Proporcionálne rozdelenie sujetu tak vytvára zaujímavú mozaiku osôb, ich záľub a názorov na dianie. Dejovú gradáciu má v rukách mladý ambiciózný novinár-reportér, ktorý vystupuje nielen v úlohe bystrého pozorovateľa vnútorného chodu podniku, ale pôsobí aj ako katalyzátor rôznych protikladných postojov. Vývin samotného Sebastiána Poláka je pritom „... *minimálny, takmer nijaký. Akoby sa román svojim záverom cez túto postavu vracal do svojho počiatku. Hlboký vzťah k zemi vyslovený na začiatku i v závere tvorí rámec. Prevyšuje u Sebastiána všetky ostatné vzťahy, najmarkantnejšie lásku.*“ [6] Práve on, ktorý sa – ako sme to už spomenuli – rozhoduje vždy s oneskorením, váhavo a málokedy správne, môže byť príznačným typom pre svoju generáciu, ktorá má nevyhranené (až nejasné) kritériá existencie. Autor však celkovo – prostredníctvom tejto postavy – „... *vykresľuje proces morálneho poznania a hodnotenia, nespokojnosti a citovej i racionálnej zainteresovanosti na živote okolo nás.*“ [7] Je to aj sociologický úkaz ako zdroj ustavičných konfliktov medzi spoločnosťou a jednotlivcom. Andruška pritom Sebastiána „... *v ničom neidealizuje, aj ostatné postavy a vzťahy medzi nimi stvára protirečivo. Etickým posolstvom románu je však jednoznačne hrdinstvo všedného života...*“ [8] Napriek stavovskej diferenciacii a silnej sociálnej determinácii v tomto románe identifikujeme istú uniformitu života. Zo skepsy, prameniacej z rozpadu hodnôt, nemožnosti ich návratu, vyplýva autorský tvorivý princíp, ktorý je vedomým odstupom od skutočnosti so silnou ironizáciou vnútornej významovej štruktúry.

Rámcom príbehu je vlastne dom(ov), ktorý je determinovaný vrúcnyimi citmi starej matky voči hlavnému hrdinovi. Terézia Poláková sa stará o svojho vnuka, bojí sa o neho a chce mu len to najlepšie. Vštepuje mu lásku k zemi i predkom. Ako pracovník laboratória závodného výskumu v továrni na výrobu umelých hnojív v Topolnej tak Sebastián preniká do tajomstiev

života v zemi a odkrýva procesy, ktoré bežný človek nevníma. Pre neho by však postačil všedný život s priemernými výhodami, avšak osud a tok života ho nenechajú v tejto akejsi nečinnosti. Základnými atribútmi románu sú psychologické vnemy a myšlienkové pochody Sebastiána Poláka o rozkrádaní spoločenského majetku (chemonitu zo závodu). Všíma si niekoľko vriec umelého hnojiva v maštali svojej starej mamy, ktoré patria strýkovi. Na jednej strane Andruška v jeho výpovediach opisuje evidentnú rodovú príslušnosť i poslušnosť, na strane druhej poukazuje aj na zdedenú česťnosť a priamočiarosť. Ako potomok solídnej, roľníckymi tradíciami pozväzovanej rodiny sa právom domnieva, že jeho strýko kradne s vedomím nadriadených. Keď sa ho o tom spytuje, dostáva len vyháňavú odpoveď. Prízvukuje sa pritom možná šanca od spoločnosti pre jednotlivca, ktorá bola vybojovaná partizánskymi bojmi v horách počas vojny. Konfrontuje sa teda spôsob života predkov a potomkov. Spomínaný nekalý čin vychádza, azda až prirodzene, zo strýkovho sklamaní (v matke, v sebe) v pozadí pocitu akéhosi vydedenca. Autor túto postavu opisuje ako morálne poklesnutého jednotlivca, ktorý sa len vyhovára na množstvo z vlečiek rozsypaného chemonitu na cestách. Terézia a Sebastián sú vlastne pendantmi strýka Leopolda. Stará mam vníma túto situáciu ako akúsi prehru vlastnej výchovy, cíti sa zlomenou haluzou, starou, nepotrebnou existenciou. Sebastián je tak partizánskym potomkom, akýmsi svedomím fabriky, ktorý nielen slovami, ale aj činmi chce bojovať za lepší svet. Chamtivosť sa tak stretáva s priamočiarosťou, najprv psychické, potom fyzické vyhrážky s mierumilovnosťou. Autor tak konfrontuje morálku spoločnosti spätú s ideálmi mladého človeka a tvrdú realitu bezduchého rozkrádačstva. Koniec koncov spomínaná roztržka je pre Sebastiánov psychický vývin v celku užitočná, veď dáva impulz rozmyšľať o veciach, ktorým mladý človek dovtedy nevenoval pozornosť. Dospieva k názoru, že bude najlepšie vyčkať, pátrať, sledovať, sondovať – a tak hľadať spojencov na odhalenie onoho priestupku. Občas ho, prirodzene, kvári nerozhodnosť, akýsi vnútorný boj s rodinou i bez nej. Emócia drobnej dôležitosti mu pridáva k osobnostným črtám. Často je však ambivalentný, bez jasnejšej predstavy nielen dokázania krádeže vysokokoncentrovaného dusíkatého hnojiva, ale aj o vlastnej budúcnosti. Dospieva k čiastočnému záveru, že v jednote je sila. Aluzívne spomína na prvorepublikové časy, kedy vo Važníkoch boli veľké poľnohospodárske manifestácie a štrajky. Mladíckymi očami uznáva rozvoj Topolnej, onoho mestečka na juhovýchod od stoličnej Bratislavy, ktorá sa ako nížinná usadlosť dožila vyššieho rangu. Ten je determinovaný štedrými lánmi žírnych polí, priľahlým Váhom a novým chemickým kombinátom. Táto prestavba však mohla byť realizovaná len vďaka širokej pracovnej disciplíne, ktorá tentoraz konkrétne pochybila. Autor pritom kritizuje nadmerné využívanie sociálnych a iných výhod, prízvukuje potrebu pocitu povinnosti a dôležitosť vhodných podmienok práce. Keď sa tieto vymoženosti splnia, môže sa vytvoriť efektívny kolektív s potrebnými interakciami.

Čitateľsky je zaujímavé, koľkí priam bombardujú Sebastiána, aby sa včlenil do zaužívaných metód každodenných nepliech: najprv strýko Leopold, potom kolegovia, neskôr priateľka Lucia sa vmontujú do tohto procesu. Chcú mu vštepiť myšlienku, že so svojou horlivosťou zasmätkoval a prestrelil. Boj s čiastočne známymi a čiastočne anonymnými nepriateľmi je cesta Dona Quijota, ktorý taktiež nevidel do tváre svojich protivníkov. Sebastiána preto pokladajú za nerozvážneho, ktorý si nevie dať pozor na svoj jazyk, veď: „*Rozumní ľudia predsa nikdy nehovoria to, čo si myslia. Dávajú si pozor na reči. Mlčať zlato, to je stará pravda.*“ [9] Pri prvej oficiálnej konfrontácii autor opisuje neplodnú výmenu názorov, pseudonedorozumenia a unáhlené reakcie nadutých nadriadených, ktorí chcú dokázať (podľa nich) hlúpe správanie Sebastiána. Ich všeobecné výhovorky sa z čitateľského hľadiska dajú interpretovať aj ako určité táraninky bez zásad a morálnej zodpovednosti. Vedúci sa tak v Sebastiánových očiach i myšlienkach vnímavých čitateľov stávajú priam stočenými zmijami, ktoré sa boja, štípu a manipulujú. Úsilie o ututlanie a pracovný rozhovor

„na koberci“ z vyšších úradov svedčia o bojzlivosti vinných. Sú to priam hmatateľné dôkazy toho, že vedúci pracovníci často robia už len exkurzie do výrobní, pričom sa najlepšie cítia vo svojich chránených kanceláriách.

Ako akási pomoc pre Sebastiána prichádza jeho krajan, rodák z Važníkov: novinár Marek Kresan. Ten plánuje napísať článok o závode. Hľadá informácie priamo na pracoviskách a v kolektívoch. Ako redaktor bratislavských novín pritom identifikuje aj nedostatky veľkomesta. Ako bývalý učiteľ, ktorého neprávom zbavili zamestnania, píše do novín: informuje, hodnotí, ozrejmuje. Sebastián ho pokladá za spoľahlivého, fajn kamaráta, ktorý si taktiež váži mravenčiu prácu v prospech celej spoločnosti. Marek (a tým aj čitateľ) postupne dostáva obraz o podniku, Sebastiánovi, ilúziách a realite, rozsypaní sa domčeku z karát a mladom perspektívnom pracovníkovi. Zo Sebastiána sa však stáva tuctový mládenček, ktorý má veľkú papuľu a chýba mu takt. Baží po uznaní, ktoré by mu však bolo aj príťažou. Vymýšľa možné metódy uchopenia zlodejov, ale svoje predsavzatia konkrétne neuskutočňuje. V zásade všetko necháva na náhodu. Je často statický, a preto deformácie súčasného života iba – opäť – náhodne odhaľuje, avšak úspešne nerieši. Čo sú to vlastne podnikové istoty: anonymný list pre Sebastiána o žiaducej pasivite? Nekontrolované špinavosti, spojené s výstrahami? Sympatie, protekcia, rivalita? Sú to atribúty, ktoré dozaista štvú nielen hlavného hrdinu, ale aj vnímavých čitateľov. Postupne sa tak sujet zamotáva; takisto aj Sebastiánova hlava. Akého ideového potomka tak bude mať „naš“ potomok?

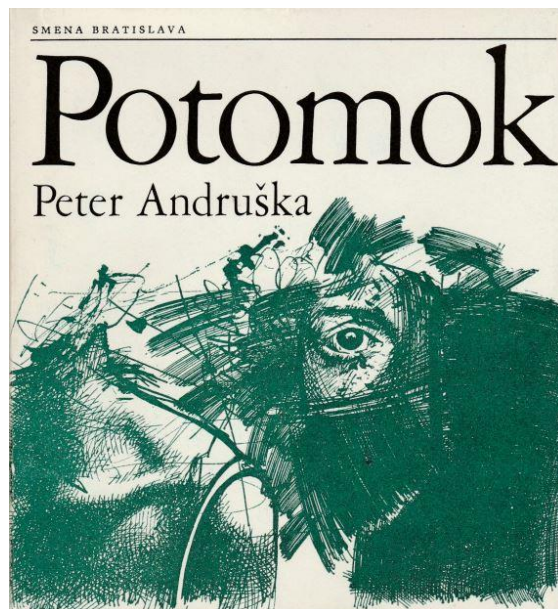
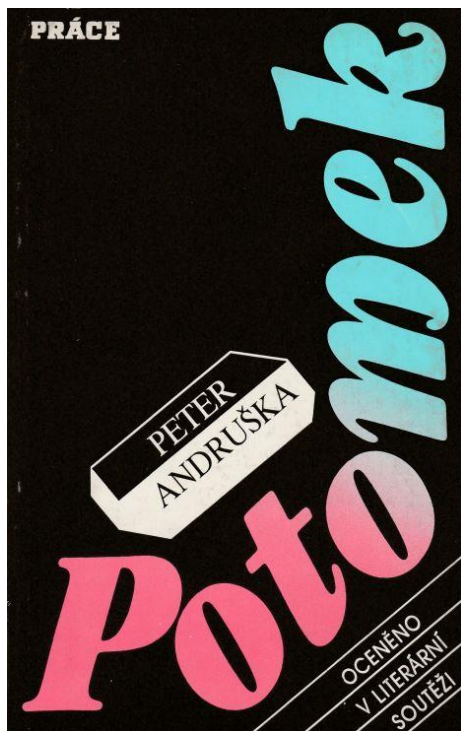
Postupne sa uvádza akási reťazovitost' bojácnych nadriadených, ktorí vlastne chránia „tých hore“ v pozíciách. Svedkami týchto praktík sú aj okolité kukuričné polia a pšeničné lány, pri ktorých z ničoho vyrástol závod, meniaci sa na podnik. Výsledky práce statočných ľudí sú korieňkami celkového zbohatnutia zeme a krajiny. Takéto úspechy sa však očierňujú neférovými pracovnými postupmi. Kam tak vedie cesta budúcnosti?

Autor opisuje vzťah pracovníkov voči svojmu podniku i samotnej práci. Prízvukuje rôznorodé vlastnosti niektorých jednotlivcov; zdôrazňuje pritom cenný atribút ľudskosti: charakter a ohľaduplnosť. Oproti nim stojí svet surovostí, peňazí a známostí. Zdravý stred však vlastne rodí tuctového, priemerného človeka, ktorý môže zutekať jedine k prírode južného Slovenska: k Váhu, hrádzi či topoľovým lesom. Autor kritizuje príživníkov, je na strane uvedomelosti, kritizuje závisť, zlosť, drzosť. Podnik je vlastne mestečko v malom, akési čudné mravenisko, v ktorom sú domy i duše pomaly rovnaké. Je preto dôležité si uvedomiť, že príťažlivosť ľudí spočíva v ich výnimočnosti. Vznikom Chempa sa vytvorila tradícia, akýsi zvyk železnej košeľe, v ktorej treba pokračovať. Dôležité je pritom zvýraznené šťastie jednotlivca i mikrospoločnosti. Poriadny chlap sa teda nepotrebuje predvádzať, musí ísť často aj cestou opozície. Sebastián oponuje aj svojmu budúcemu svokrovi-primárovi; psychologizuje, argumentuje. Ten ho má za nevďačné šteňa, naivného hlupáka, kujona. Konfrontuje sa pritom staré a nové, spokojné a nerozvážne. Postupne sa však vynára akýsi pocit osamotenosti a potreby redukcie kontaktov s ľuďmi. Teória sa kontaminuje praxou. Sebastián presne identifikuje svoje rozpoloženie akoby plynúce mimo jeho osobnosti. Musí si uvedomiť, že skoro každý v jeho okolí má niečo „na rováši“, vietor duje z viacerých strán, a preto si musí dávať pozor. V tomto bode sú významné psychologizujúce myšlienkové pochody hlavného hrdinu: „... ja som čosi ako živá mŕtvola, mňa moji aspoň vidia, majú ma na očiach, môžu mi nadávať, chváliť ma, pozhovárať sa so mnou, ale ináč som tiež mŕtvy, odpísali ma, urobili zo mňa nulu ... hoci som sa nezmieril. Správam sa, akoby sa nič nebolo stalo, ale vnútri ma to škrie ... a často len veľmi ťažko odolávam túžbe pomstiť sa. Ved' ten chemonit ... je tiež súčasť pomsty. Ja vidím veľmi dobre, ako šafária tí, čo nás odpísali. Vidím všetko, pretože mám svoj podnik rád.“ [10] Sebastián vo fabrike vidí zmysel svojho života. Chráni svoj podnik, má uvedomelý postoj k pracovisku a spoločenskému vlastníctvu. Tieto pocity sa v ňom postupne redukujú, ved' vidí, že ani samotný riaditeľ nemá záujem zasahovať

do nepríjemných vecí. Spokojnosť sa nahradila opatrnosťou a nedôverou. Dôležité je neprivolávať si starosti, vmestiť sa do kože a nerýpať na všetky strany. Sebastián pendluje medzi individuálnym pocitom zbližovania a odcudzovania sa; uvedomuje si nemožnosť polovičatých riešení: mlčať – udať, nasýtiť vlka – zachovať ovcu celú. Rozkol sa musí vyriešiť redukciami priepasti medzi spolupracovníkmi. Pažravci a egoisti sa majú stať vyvrhelmi (mikro)spoločnosti. Kým sa to (aspoň na pracovisku) nestane, tento svet sa postupne zúži a príde depresia. Vyvstanú prekážky nielen zvonka, ale aj z vlastnej duše. Človek však musí pracovať a myslieť na dobrú vec, upozorňovať na systémové chyby, občas riskovať a pritom mierne si popáliť prsty. Do kontrastu sa tak dáva azda odveká túžba človeka po vždy väčšom bohatstve, pričom kolektívna radosť je asi utópiou. Autor hlása, že je však potrebné svedomite pracovať. Uvádza výhody priemyselnej veľkovýroby; vymenúva riziká individuálneho rozmachu. Aj z toho vyplýva odveký antagonizmus: „... *aj kradnutie, tento nový typ ‚podnikania‘, sa môže uskutočňovať len preto, že kdesi zaškrípala kontrola, že ktosi zahaproval a hapruje sústavne, pretože mu z toho kvapne. Peniaze sú lákavejšie ako etika, riziko víťazí nad morálkou, z rizika plynú ošoh. Čo plynú z morálky? Samé obmedzenia.*“ [11] Svet je možno skazený, nakoľko núti kradnúť aj tých, ktorí nechcú, ale musia, lebo rád žijú na úrovni. Akýmsi vyvrcholením textu je celkový obrat v správaní Sebastiána: počas niekoľkých dní sa zo „... *zhovorčivého, družného pracovníka stal mlčanlivý, akoby zakríknutý mladý muž, vykoľajený adolescent, ktorý placho striehne po svojom okolí, má pohľad štvanca, akoby naňho číhalo nebezpečenstvo.*“ [12] Jeho entuziazmus postupne vyhasína, nedarí sa mu vyslobodiť z jarma mátožných myšlienok. Je to dôležité obdobie jeho neskorého dospievania, ba oboznamovania sa s tvrdou realitou. Vyšetovanie rozkrádačky vďaka policajtom prichádza neskoro, veď Sebastiánova duša už vlastne onemela. Anonymné udanie mierne dopomohlo k tomu, aby z neho spadol určitý kameň, aby sa rozťal uzlík jeho zošnúrovaného vnútra. Komplexne utrpelo porážku „... *sebavedomie, ktoré sa podľa kritérií Sebastiánových roľníckych predkov mohlo prejavovať a prejavovalo sa v pracovnej veľkorysosti; nie v nadutosti spôsobov, ale v tom, že človek-hospodár s istotou siahal po pluhu, po kose, po bránach, že nezapochoval o účelnosti...*“ [13] Žiaľ, Sebastiánovo správanie nepasovalo do celkovej koncepcie rozmyšľania a konania niektorých pracovníkov závodu, kde neplatil kruh harmonických zákonitostí života roviny: človek, príroda, priemysel. Mladí by mali chodiť preto s klapkami na očiach a so štuplami v ušiach...?

Autor uvádza aj rôznorodosť dnešných ľudí, pričom sa kriticky stavia k ich často až nekritickému pohľadu. Voči sebe – s miernou nadsázkou – je sebareflexívny: „... *vidím, ako pracuje človek, ktorý si o sebe myslí, že by sa mohol stať spisovateľom. Má knižku pre deti. Chcel by napísať aj dielo o našej fabrike so mnou v samom strede. Ja ako epicentrum Kresanovho románu! Ako potomok mravných hodnôt, ako ich nositeľ!*“ [14] Vo svojom vnútri vyzdvihuje dôležitosť významu literatúry a realizácie cezeň. Aj vďaka nej sa ľudia môžu zriecť ľahostajnosti o veci spoločné. Majú sa preto učiť samostatne rozmyšľať a nachádzať zmysluplné riešenia; plniť si povinnosti. Z textu (v pozadí toho) sa vynára morálna dilema: čo je lepšie – byť udavačom alebo zlodejom? Celkovo môžeme uviesť, že sa tak Sebastián Polák stáva akýmsi antihrdinom nášho sveta, ba bezvýznamným sekundárom. Jeho svet sa zrúca, ideály utrpia porážku. Nová skúsenosť s neriešiteľnou záťažou mu strpčia život. Jeho konečný príchod na dedinu však dáva nádej na psychické, zmysluplné znovuzrodenie: „*Oháňať sa motykou... Trpké živobytie! A predsa práve teraz, vyčerpaný, ubolený, drvený únavou a vari aj rozháravujúcou sa svalovou horúčkou, videl všetko ináč, v jasnejších obrysoch. Svet sa zjednodušil, akoby v ťažkej práci vypotil zo seba všetko zbytočné.*“ [15] Sebastián hľadal a pritom našiel dobré slová, ktoré sú často drahšie ako peniaze a nasýtia dušu práve v dedinskom prostredí, kde ľudia majú k sebe bližšie, nie sú skúpi, hovoria úprimnejšie, vedia o sebe a často si aj vzájomne pomáhajú. Sebastián Polák sa vlastne vracia k svojim predkom.

K práci na poli, ktorá pomáha a oslobodzuje od intríg. Ako správny potomok. V symbióze s prírodou južného Slovenska: „Daleko za lánmi polí sa týčili fabrické komíny. Akoby sa dvíhali, vyrastali z oráčín, z obilných lánov, z kukuričnisk, akoby korenili vedno s cukrovou repou. Biely dym, žltý dym. Chlór, síra. Žiť treba.“ [16]

LITERATÚRA

- [1] ANDRUŠKA, P. *Potomok*. Bratislava : Smena, 1987, s. 80. bez ISBN.
- [2] OBUCH, O. Sonda do súčasnosti. In: *Sloboda*, roč. 42, 1987, č. 37, s. 4. bez ISSN.
- [3] SULÍK, I. Opakovanie – matka múdrosti? In: *Romboid*, roč. 23, 1988, č. 6, s. 70. bez ISSN.
- [4] VEĽKÝ, J. Peter Andruška – Potomok (rec.). In: *Slovenské pohľady*, roč. 103, 1987, č. 12, s. 119. bez ISSN.
- [5] SOUČKOVÁ, M. Bez klamných ilúzií. In: *Večerník*, roč. 37, (7. 1.)1988, č. 5, s. 7. bez ISSN.
- [6] BÁTOROVÁ, M. Ustálená hierarchia hodnôt. In: *Romboid*, roč. 23, 1988, č. 10, s. 127. bez ISSN.
- [7] TRUHLÁŘ, B. V centre Andruškovho... In: *Ako v pozn. č. [1]*, záložka knihy. bez ISBN.
- [8] OKÁLI, D. Román Petra Andrušku... In: *Ako v pozn. č. [1]*, záložka knihy. bez ISBN.
- [9] *Ako v pozn. č. [1]*, s. 61.
- [10] *Tamže*, s. 143.
- [11] *Tamže*, s. 197-198.
- [12] *Tamže*, s. 214.
- [13] *Tamže*, s. 232.
- [14] *Tamže*, s. 238.
- [15] *Tamže*, s. 252.
- [16] *Tamže*, s. 264.